

LUBOW ŻWANKO* – CHARKÓW (UKRAINA)
JOANNA KUCHARZEWSKA** – TORUŃ

**KOŚCIÓŁ KATEDRALNY PW. WNIĘBOWZIĘCIA
NAJŚWIĘTSZEJ MARYI PANNY W CHARKOWIE (1887-1891)
W ŚWIETLE WYBRANYCH ŹRÓDEŁ ARCHIWALNYCH¹**

**THE CATHEDRAL OF THE ASSUMPTION OF THE BLESSED
VIRGIN MARY IN KHARKIV (1887–1891) IN THE LIGHT
OF SELECTED ARCHIVAL SOURCES**

Abstract

In the centre of modern Kharkiv stands one of the most valuable monuments of ecclesiastical architecture in Left-bank Ukraine – the Cathedral of the Assumption of the Blessed Virgin Mary, built in neo-Gothic style in the late 19th century. The article presents the current state of research on this monument and presents new facts related to its creation. Unique manuscript sources on the initial stage of the church's construction from the resources of the State Archives of Kharkiv Oblast are also presented. They illustrate the legislative process involved in obtaining a permit for the construction of the Roman Catholic church, including obtaining permission from the Archbishop of Mohilev Aleksander Kazimierz Gintowt-Dziewałowski. The paper also includes a letter from the Catholic community to the architect, Bolesław Michałowski, asking

* Lubow Żwanko – prof. historii, Wydział Zarządzania, Administracji i Prawa, kierownik Centrum Muzealnego, Państwowy Uniwersytet Biotechnologiczny w Charkowie (Ukraina)

e-mail: zhvan2012@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0002-1107-449X>

** Joanna Kucharzewska – dr hab. nauk o sztuce, prof. Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu, Wydział Sztuk Pięknych, Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu

e-mail: jkuch@umk.pl

<https://orcid.org/0000-0002-4560-5658>

¹ Artykuł został przygotowany w ramach programu stypendialnego dla studentów i naukowców POLONISTA (NAWA), realizowanego przez prof. Lubow Żwanko na Wydziale Sztuk Pięknych Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu w latach 2022-2023.

him to design a new church and to supervise its construction. It is worth noting that the church was built with contributions from the faithful, and the architect waived a fee for his work, thus contributing on his part to the construction of the temple. The church was erected on the site of an earlier, modest parish building on Mała Sumska Street, which was in poor repair in the 1880s, in addition to being too small for the growing Catholic community. The temple building committee was headed by Rev. Piotr Kiszczewski, and attorney Aleksander Kwiatkowski, a leader of the Kharkiv Poles, also played an important role in the establishment of the church.

The archival sources published in the article can become a contribution to further research, conducted in various scientific disciplines.

Keywords: Kharkiv; Left-bank Ukraine; State Archives of Kharkiv Oblast; Rev. Piotr Kiszczewski; Aleksander Kwiatkowski; Kharkiv Cathedral

Translated by Marek Robak-Sobolewski

Historia kościoła

W samym centrum współczesnego Charkowa znajduje się jeden z cenniejszych zabytków architektury sakralnej Ukrainy Lewobrzeżnej – katedra pw. Wniebowzięcia Najświętszej Maryi Panny, wybudowana w stylu neogotyckim w końcu XIX wieku (il. 1).

Obiekt przetrwał tragiczny okres stalinowskiego terroru, kiedy masowo zamykano, przebudowywano, a nawet burzono świątynie. Przetrwał także trudny czas II wojny światowej². W 2022 roku katedra ponownie została zagrożona zniszczeniem w związku z rosyjskimi atakami rakietowymi na Charków, które są wynikiem zbrojnej napaści na Ukrainę wojsk Federacji Rosyjskiej w dniu 24 lutego 2022 roku. Podczas wojny giną nie tylko żołnierze ukraińscy broniący ojczyzny, ale także ludność cywilna, co zostało zakwalifikowane jako przejaw współczesnego ludobójstwa. W wy-

Il. 1. Kościół katedralny pw. Wniebowzięcia Najświętszej Maryi Panny w Charkowie w 2022 roku, fot. W. Gorbonosow

² L. Żwanko, *Kościóły rzymskokatolickie na Ukrainie Lewobrzeżnej (XIX-XX wiek). Przegląd retrospektywny*, „Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne”, 113 (2020) s. 490-491.

niku działań wojsk rosyjskich niszczone są zabudowania cywilne i użyteczności publicznej, w tym bezcenne zabytki architektury. Bombardowania lotnicze wymierzone są w miejsca świadczące o tradycji, kulturze i historii zarówno ukraińskiej, jak i polskiej. Z premedytacją niszczone są dzieła architektury sakralnej.

1 marca w Charkowie rosyjski pocisk raketowy uderzył w budynek kurii diecezji charkowsko-zaporoskiej Kościoła rzymskokatolickiego na Ukrainie; 2 marca 2022 roku w wyniku ostrzału zniszczone zostały okna i witraże w katolickiej katedrze Wniebowzięcia NMP w Charkowie, a także uszkodzone zostało wyposażenie kościoła; 2 marca w Charkowie ostrzał uszkodził cerkiew uniwersytecką św. Antoniego³.

W obecnej sytuacji bardzo ważną rolę odgrywają źródła historyczne, które pozwalają na rekonstrukcję przeszłości. Podstawowe znaczenie dla poznania historii katedry Wniebowzięcia Najświętszej Maryi Panny w Charkowie ma dokumentacja przechowywana w Archiwum Państwowym Obwodu Charkowskiego, którego gmach również został uszkodzony przez rosyjskie rakiety.

Jedną z pierwszych informacji na temat powstania kościoła jest opis wizytacji kanonicznej przeprowadzonej w Charkowie w styczniu 1893 roku przez biskupa pomocniczego diecezji mohylewskiej Franciszka Albina Simona. Relacja z tej wizyty ukazała się w czwartym numerze warszawskiego tygodnika „Przegląd Katolicki” z 1893 roku. Jest to pierwszy opublikowany opis nowo wybudowanego kościoła, w którym napisano m.in. o trudnościach związanych z jego wznoszeniem⁴. Wspomniana wizytacja została opublikowana jako aneks źródłowy w artykule⁵.

W 1905 roku Teodor Lipiński po pobycie w Charkowie przygotował rozległy esej, zatytułowany *Polacy w Charkowie*, w którym także znalazła się notka o charkowskim kościele. Został on opublikowany w kalendarzu informacyjnym „Znicz” – polskojęzycznym wydawnictwie z Moskwy⁶. Stanisław Nowak, lekarz i działacz społeczny, który na przełomie XIX i XX wieku studiował w Charkowie, zawarł krótką refleksję na temat kościoła w swoich wspomnieniach: „(...) silnym łącznikiem był kościół katolicki, gdzie co niedzielę i co święto gromadziła się prawie cała kolonia polska”⁷.

W pracy zbiorowej *Polacy na wschodniej Ukrainie w latach 1832-1921*⁸ krótko przedstawiono strukturę Kościoła rzymskokatolickiego w Charkowie, zarysowano jego funkcjonowanie, podano nazwiska proboszczów oraz trudności w budowie nowej świątyni, czyli kościoła katedralnego pw. Wniebowzięcia Najświętszej Maryi Panny.

³ Rosyjskie wojska zniszczyły na Ukrainie już co najmniej 28 obiektów sakralnych, <https://www.ekai.pl/rosyjskie-wojska-zniszczyly-na-ukrainie-juz-co-najmniej-28-obiektow-sakralnych/> (dostęp: 17.09.2022).

⁴ *Wizyta w Charkowie*, „Przegląd Katolicki”, 4 (1893), 26 stycznia, s. 57-59.

⁵ L. Żwanko, *Kościół katedralny p.w. Wniebowzięcia Najświętszej Maryi Panny i Polonia w Charkowie: krótki szkic historyczny (XIX w.)*, „Orientalia Christiana Cracoviensia”, 11 (2019) s. 113-139.

⁶ T. Lipiński, *Polacy w Charkowie*, „Znicz. Kalendarz informacyjny z działem literackim za rok zwyczajny”, 1 (1905) s. 104.

⁷ S. Nowak, *Z moich wspomnień*, cz. I, *Lata szkolne: 1884-1902*, Częstochowa 1933, s. 72.

⁸ M. Mądzik, M. Korzeniowski, K. Latawiec, D. Tarasiuk, *Polacy na wschodniej Ukrainie w latach 1832-1921*, Lublin 2014, s. 102-106.

W książce prof. Artura Kijasa poświęconej Polakom na Uniwersytecie Charkowskim znajdują się krótkie wzmianki o świątyni, m.in. informacja, że na czele komitetu budowy nowego gmachu stanął ks. Piotr Kisarzewski⁹. W innej pracy A. Kijasa podjął próbę określenia roli parafii katolickiej w życiu kulturalnym polskiej diaspory w Charkowie na przełomie XIX i XX wieku¹⁰. Autor doszedł do wniosku, że liderem charkowskich Polaków przez kilkanaście lat, aż do początku XX wieku, był adwokat Aleksander Kwiatkowski, który odegrał istotną rolę w powstaniu nowego kościoła.

Do tematu powstania kościoła rzymskokatolickiego w Charkowie powrócił w swoim badaniu Michał Żur, prezes Domu Polskiego, wytrwały badacz tematów polonijnych¹¹. Wyodrębnił on i przeanalizował główne okresy historii parafii katolickiej w Charkowie od początków w XIX wieku do lat 90. XX wieku¹².

Olga Bakowecka w publikacji poświęconej historii Kościoła rzymskokatolickiego na Ukrainie w końcu XVIII i na początku XIX wieku podała kilka interesujących przemyśleń na temat procesu formowania parafii katolickich¹³. Należy zauważyć, że ukraińska badaczka, opisując historię świątyni, korzystała z publikacji innych naukowców oraz z dokumentów Centralnego Archiwum Historycznego w Sankt Petersburgu, natomiast nie powołała się na archiwalia zgromadzone w Charkowie, do których nie dotarła.

W szeregu prac autorstwa prof. Lubow Żwanko opublikowanych w Polsce i dotyczących historii Polaków na Ukrainie Lewobrzeżnej¹⁴, Polonii Charkowa¹⁵, działalności architektów polskiego pochodzenia¹⁶, a mianowicie twórcy kościoła Bolesława Michałowskiego¹⁷, znajdują się również informacje dotyczące historii polskiej architektury sakralnej.

Celem publikacji – pierwszej w polskiej i ukraińskiej historiografii – jest edycja wybranych źródeł historycznych pozwalających poznać historię powstania świątyni w Charkowie, przydatnych również innym badaczom.

⁹ A. Kijas, *Polacy na Uniwersytecie Charkowskim 1805-1917*, Poznań 2008, s. 224.

¹⁰ Tenże, *Religijna i kulturotwórcza rola parafii katolickiej w życiu polskiej diaspory w Charkowie na przełomie XIX i XX wieku*, w: *Sacrum w mieście: wymiar kulturowy, religijny i społeczny*, t. 2, *Epoka nowożytna i czasy współczesne*, red. D. Quirini-Popławska, Ł. Burkiewicz, Kraków 2016, s. 295-305.

¹¹ L. Żwanko, *Wybitni Polacy i Charków: słownik biograficzny (1805-1918)*, Charków 2019, s. 5.

¹² M. Żur, *Istorija rimo-katoliczeskoj cerkwi w Char'kowie*, w: *Polśka diaspora u Charkowi: istorija ta suczasnist'*, red. I. Żurawłowa, Charkiw 2004, s. 8-20.

¹³ Bakowecka, *Rymo-katolycka cerkwa w Ukraini w kinci XVIII-XIX stolitti*, s. 218.

¹⁴ L. Żwanko, *Polacy na Ukrainie Lewobrzeżnej: geneza, symbole (XIX – początek XX wieku)*, „Europa Orientalis. Studia z Dziejów Europy Wschodniej i Państw Bałtyckich”, 8 (2017) s. 21-46.

¹⁵ Taż, *Polonia Charkowa w XVIII-XIX wieku*, „Wiadomości Historyczne z Wiedzą o Społeczeństwie”, 6 (2016) s. 26-29.

¹⁶ Taż, *Spuścizna architektów Polaków na mapie Charkowa*, w: *Poljskie i rosyjskie architektury w XIX i XX wiekach. Polish and Russian architects in 19-th and 20-th centuries*, t. IV, red. J. Malinowski, I. Gawrasz, Warszawa-Toruń 2018, s. 181-196.

¹⁷ Taż, *Polscy architekci Charkowa – Bolesław Michałowski i Marian Józef Zdzisław Charmański: szkic o życiu i twórczości*, „Studia z Architektury Nowoczesnej”, 6 (2018) s. 47-69.

W 1832 roku w Charkowie została ufundowana parafia rzymskokatolicka. Jej pierwszym proboszczem był ks. Emilian Czapliński. Zbudowany z jego inicjatywy kościół przy ul. Małej Sumskiej był niepozorny i nie wyróżniał się spośród okolicznych domów¹⁸.

Budowa nowego kościoła przypadła w czasie duszpasterzowania ks. P. Kisarzewskiego, proboszcza zasłużonego dla społeczności katolickiej w Charkowie, absolwenta Rzymskokatolickiej Akademii Duchownej w Petersburgu¹⁹. W 1875 roku z jego inicjatywy przy kościele został utworzony przytułek dla obcokrajowców, a dwa lata później Towarzystwo Dobroczynności²⁰. Ksiądz stanął na czele komitetu budowy kościoła, starając się, aby w możliwie krótkim czasie udostępnić parafianom nową świątynię, w której mogliby uczestniczyć w nabożeństwach oraz pielęgnować polską tradycję i budować wspólnotę katolicką. Warto odnotować, że przybył on do Charkowa w wieku 33 lat z Witebska, a zmarł 30 kwietnia 1900 roku w Charkowie, gdzie został pochowany²¹. „W pamięci mieszkańców urósł niemal do symbolu. Największą jego zasługą stało się wybudowanie nowej świątyni parafialnej w stylu neogotyckim przy dawnej ulicy Małosumskiej (obecnie katedra). Obok pracy duszpasterskiej rozwinął na szeroką skalę działalność charytatywną”²².

Rzymskokatolicki kościół katedralny pw. Wniebowzięcia Najświętszej Maryi Panny (il. 2)

Il. 2. Kościół pw. Wniebowzięcia Najświętszej Maryi Panny w Charkowie, początek XX wieku.

Źródło: https://www.pslava.info/XarkivM_GogoljaVul_Kost4_131,145464.html

¹⁸ M. Figura, *Polskie ślady w Charkowie*, „Sprawy Wschodnie”, 2-3 (2004) s. 119-123.

¹⁹ I. Wodzianowska, *Rzymskokatolicka akademie w Petersburgu (1842-1918)*, Lublin 2007, s. 13-14.

²⁰ B. Czaplicki, *Katolicka działalność dobroczynna w Rosji w latach 1860-1918*, Warszawa 2008, s. 88, 130.

²¹ Mądziak, Korzeniowski, Latawiec, Tarasiuk, *Polacy na wschodniej Ukrainie w latach 1832-1921*, s. 104.

²² M. Skowyrza, *Ostoja wiary i tradycji – rzymskokatolicka parafia w Charkowie do 1917 roku*, <https://kuriergalicyjski.com/ostoja-wiary-i-tradycji-rzymskokatolicka-parafia-w-charkowie-do-1917-roku/> (dostęp: 17.09.2022).

Il. 3. Bolesław Michałowski (1830-1909). Źródło: <https://www.otdih.pro/photolenta/istoricheskie-zametki/5420/>

autorstwa polskiego architekta Bolesława Michałowskiego (il. 3) powstał w latach 1887-1891. Budowa świątyni napotykała na wiele problemów, głównie natury finansowej. W „Przeglądzie Katolickim” z kwietnia 1889 roku odnotowano: „W Charkowie (...) budowa kościoła katolickiego, który odznacza się świetną architekturą, postępuje żółwim krokiem, z powodu braku funduszu na dokończenie świątyni. Według obliczenia stawiającego kościół inżyniera Michałowskiego, brak jeszcze około 15,000 rb”²³. Trudnościom finansowym starano się zaradzić poprzez zbieranie datków od ofiarodawców z całego Imperium Rosyjskiego.

Kościół zbudowano w stylu neogotyckim, na planie krzyża łacińskiego z krótkim prezbiterium (il. 4). Część prezbiterialną zamknięto sklepieniem, którego żebra spięto dwoma zwornikami. W części

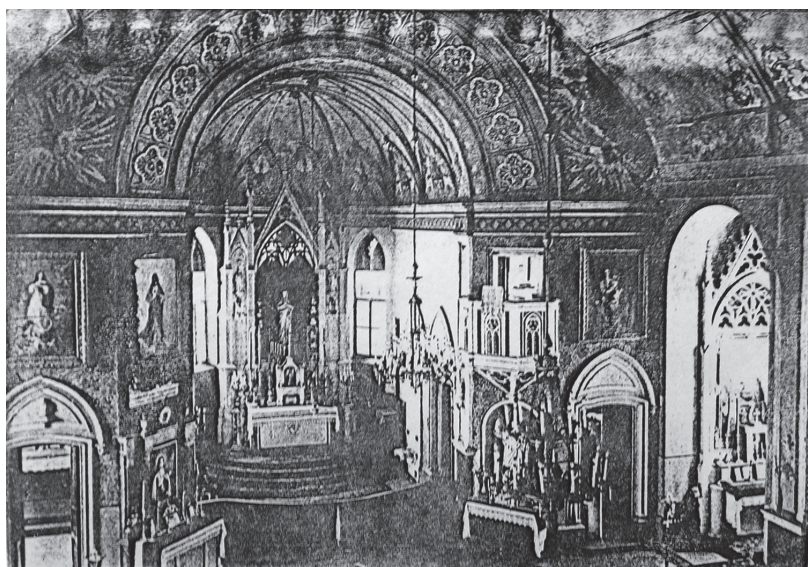
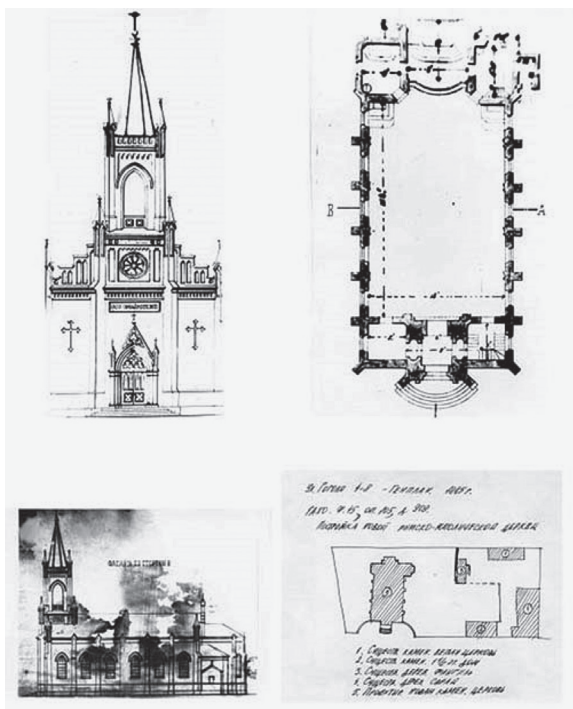
nawowej posłużono się nowoczesnym rozwiązaniem konstrukcyjnym. Nad szeroką, jednoprzestrzenną nawą rozpięto żelazną ramę (kratownicę), na kształt kolebki, której pola wypełniono cegłą, następnie otynkowano i pomalowano. Obecny wystrój kościoła, zwłaszcza w zakresie polichromii ściennych, odbiega od oryginału (il. 5). Wewnątrz nowego kościoła znalazły się trzy ołtarze: główny – Wniebowzięcia Najświętszej Maryi Panny i dwa boczne – św. Antoniego z Padwy oraz Ukrzyżowanego Chrystusa z obrazem pędzla Henryka Siemiradzkiego²⁴. Na prawo od ołtarza głównego, w którym umieszczono figurę Matki Bożej (z niebieskiego marmuru włoskiego), znajdowała się neogotycka ambona (obecnie nie istnieje), a pod nią rzeźba św. Piotra. Świątynia była wyposażona w dębowe ławy i dwa konfesjonały (il. 6). Na dzwonnicy zawieszono trzy dzwony. Budowlę poświęcił 1 grudnia 1891 roku ks. P. Kiszewski, a konsekrował 26 lipca 1892 roku biskup pomocniczy diecezji mohylewskiej F.A. Simon²⁵.

²³ *Kronika kościelna Krajowa*, „Przegląd Katolicki”, 15 (1889), 11 kwietnia, s. 232.

²⁴ Malarz ten właśnie w Charkowie ukończył studia na Wydziale Matematyczno-Przyrodniczym, a dopiero później podjął studia na Akademii Sztuk Pięknych w Petersburgu. Na rodzinnym domu Siemiradzkich w Charkowie w 2015 roku umieszczono tablicę pamiątkową tego znanego przedstawiciela akademizmu, L. Żwanko, *Tablice pamiątkowe w przestrzeni miejskiej Charkowa: polskie akcenty*, „Studia z Architektury Nowoczesnej”, 8 (2020) s. 113-114.

²⁵ Żwanko, *Kościół katedralny p.w. Wniebowzięcia Najświętszej Maryi Panny*, s. 129.

II. 4. Projekt kościoła
 pw. Wniebowzięcia Najświętszej
 Maryi Panny w Charkowie,
 rysunek z ok. 1885 roku. Źródło:
<https://www.kuriergalicyjski.com/historia/portrety-miast/6129-ostoja-wiary-i-tradycji-rzymskokatolicka-parafia-w-charkowie-do-1917-roku>

II. 5. Wnętrze kościoła pw. Wniebowzięcia Najświętszej Maryi Panny
 w Charkowie, koniec XIX wieku. Źródło: Archiwum Katedralne w Charkowie

Il. 6. Wnętrze kościoła pw. Wniebowzięcia Najświętszej Maryi Panny w Charkowie w 2021 roku, fot. L. Żwanko

Charakterystyka dokumentów

W zbiorach Archiwum Państwowego Obwodu Charkowskiego przechowywany jest zespół nr 965 Biuro Wikariusza Charkowskiego Kościoła Rzymskokatolickiego, zawierający 39 teczek z lat 1831-1919. Wśród nich można odnaleźć dokumenty m.in. o konsekracji nowo wybudowanego kościoła rzymskokatolickiego w Charkowie w dniu 1 października 1832 roku; dekrety i okólniki Mohylewskiego Rzymskokatolickiego Konsystorza; protokoły posiedzeń rady charkowskiego Kościoła rzymskokatolickiego; materiały dotyczące zbiórki pieniędzy i wznoszenia nowych kościołów rzymskokatolickich oraz kaplic; księgi metrykalne parafian; sprawy o przejściu osób z prawosławia na wyznanie rzymskokatolickie; księgi dochodów i rozchodów charkowskiego Kościoła rzymskokatolickiego; księgi obiektów należących do parafii.

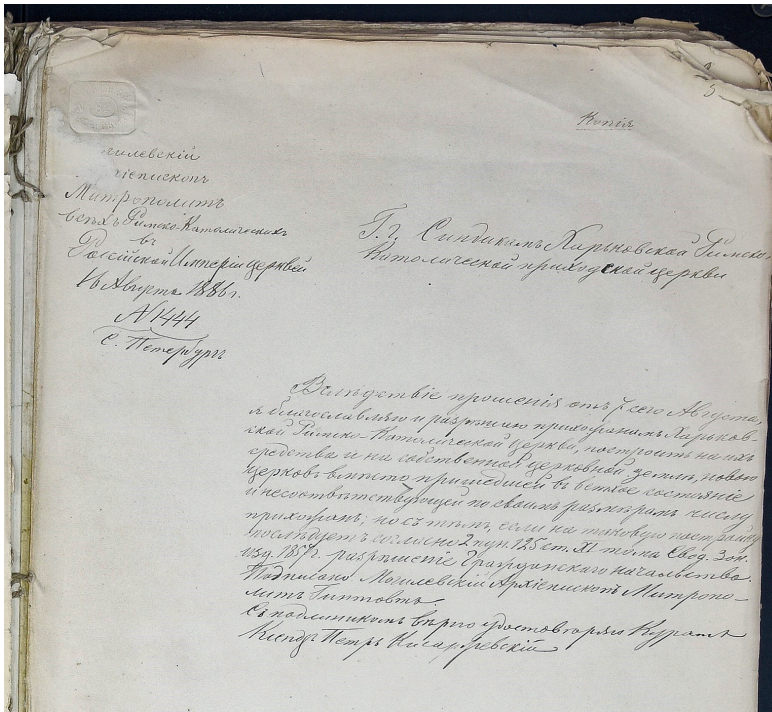
Chcąc zachować obiektywizm w sprawie analizy źródeł, warto odnotować, że według O. Bakoweckiej w Centralnym Archiwum Historycznym w Sankt Petersburgu w zespole 826 „Urząd Metropolity kościołów rzymsko-katolickich w Rosji” Ministerstwa Spraw Wewnętrznych są zachowane niektóre dokumenty dotyczące budowy kościołów, w tym: kościoła w Charkowie z 18 kwietnia 1886 (fond 826, opis 1, delo [teczka] 939, 50 kart); teczka o budowie gmachu, pracach remontowych, mianowaniu i usuwaniu księży oraz wyborze syndyków; plany kościoła z okresu od 27 stycznia 1850 do 10 grudnia 1886 (fond 826, opis 3, delo [teczka] 77, 30 kart)²⁶.

Od 2014 roku, kiedy Federacja Rosyjska zaatakowała Ukrainę i prowadząc tzw. wojnę hybrydową, okupuje część jej terytorium (Krym, część obwodów

²⁶ Bakowecka, *Rymo-katolycka cerkwa w Ukraini w kinci XVIII-XIX stolitti*, s. 446.

donieckiego i ługańskiego), ukraińscy badacze zostali pozbawieni możliwości jakiegokolwiek pracy naukowej na terenie swojego państwa. Obecnie, w czasie trwania konfliktu militarnego, ale także – jak można przypuszczać – po jego zakończeniu, ze względu na sankcje i izolację państwa agresora, naukowcy nadal nie będą mogli korzystać z dokumentacji historycznej przechowywanej w archiwach rosyjskich. Oznacza to, że dokumenty Archiwum Państwowego Obwodu Charkowskiego mają charakter unikatowy dla historii rzymskokatolickiej parafii w Charkowie.

W aneksie do artykułu zamieszczono wybór dokumentów przechowywanych w teczce nr 6 pt. „O budowie nowego kościoła rzymskokatolickiego w Charkowie w miejscu starego” (O postroyke novoy Khar’kovskoy rimskokatolicheskoy tserkvi vmesto staroy), 1886 rok (karta 103). Wśród dokumentów znajduje się korespondencja ks. P. Kiszarzewskiego w tej sprawie (il. 7) oraz przedstawiciela miejscowej Polonii z architektem B. Michałowskim (il. 8a-8b) w kwestii powierzenia mu pracy nad projektem nowego kościoła, oficjalne zezwolenia władz na budowę nowego kościoła oraz wymiana listów na ten temat z arcybiskupem mohylewskim (il. 9).

Il. 7. List Kuratora kościoła rzymskokatolickiego w Charkowie ks. Piotra Kiszarzewskiego do Arcybiskupa Mohylewskiego i Metropolity wszystkich kościołów rzymskokatolickich w Imperium Rosyjskim w sprawie powołania osób do komitetu ds. budowy nowego kościoła, 27 listopada 1886 roku. Źródło: Archiwum Państwowe Obwodu Charkowskiego, fond 965, opis 1, sprawa 6, ark. 17

Il. 9. Alfred Fedeki, Kościół katolicki w Charkowie, fotografia z albumu dla Leona XIII od młodzieży polskiej z Charkowa, fot. przed 1900, BAV RG Foto fo.51. Źródło: J.S. Pasierb, M. Janocha, *Polonica artystyczne w zbiorach watykańskich*, Warszawa 2000, s. 336

Ze względu na fakt, że dokumenty pisane są w języku rosyjskim według zasad pisowni XIX-wiecznej, autorki uważają za konieczne podać uwagi archeograficzne:

- dokumenty zachowują cechy językowe i stylistyczne oryginału; pewne poprawki dokonywane są tylko w pisowni i interpunkcji i nie naruszają fonetyki, morfologii, intonacji i struktury interpunkcji tekstów;
- litera *i* została zastąpiona przez litery *e*, *i*; litera *ъ* jest zachowana tylko w tych przypadkach, gdy jej użycie odpowiada normom współczesnej rosyjskiej ortografii;
- dopełniacz liczby pojedynczej formy przymiotników rodzaju męskiego został zredukowany według współczesnych zasad;
- dokumenty opatrzone są tytułami, które odpowiadają ich treści.

ANEKS

Dokument nr 1

Złożenie wniosku o zatwierdzenie planu i kosztorysu budowy nowego kościoła w Charkowie do Wydziału Budowlanego Guberni Charkowskiej

1 sierpnia 1886 roku

Źródło: Archiwum Państwowe Obwodu Charkowskiego, fond 965, opis 1, sprawa 6, ark. 11.

Совет Харьковской римско-католической церкви.
1 августа дня 1886 г. № 336 г. Харьков

В Строительное Отделение Харьковского Губернского Правления

Представляя при сем план и смету на постройку в г. Харькове новой Римско-Католической церкви, вместо пришедшей в ветхое состояние, Совет церкви покорнейше просит по утверждению их вернуть их Совету.

Председатель Совета Курат Ксендз Петр Кисаржевский
Член Совета Подполковник Яворский
Член Совета Флориан Гutowский
Синдик О. Балицкий,
Синдик Харьковской А. Квятковский

Dokument nr 1: tłumaczenie

Rada Rzymskokatolickiego kościoła w Charkowie
1 sierpnia 1886 r. nr 336
Charków

Do Wydziału Budownictwa
Zarządu Guberni Charkowskiej

Przedstawiając w załączeniu plan i kosztorys budowy nowego kościoła rzymskokatolickiego w Charkowie, w miejscu tego, który popadł w ruinę, Rada Kościoła pokornie prosi o jego zatwierdzenie.

Przewodniczący Rady: ks. kurator Piotr Kiszczewski
Członek Rady podpułkownik Jaworski
Członek Rady Florian Gutowski
Syndyk O. Balicki
Syndyk Charkowa A. Kwiatkowski

Dokument nr 2**List Syndyków Kościoła rzymskokatolickiego w Charkowie do Arcybiskupa Mohylewskiego i Metropolity wszystkich kościołów rzymskokatolickich w Imperium Rosyjskim w sprawie otrzymania zezwolenia na budowę nowego kościoła, 7 sierpnia 1886 roku**

Źródło: Archiwum Państwowe Obwodu Charkowskiego, fond 965, opis 1, sprawa 6, ark. 3-4.

Его Высокопревосходительству Могилевскому Архиепископу и Митрополиту всех, в Российской Империи Римо-Католической церкви
Синдиков Харьковской Римско-Католической церкви

Прошение

Здание Харьковской Римско-Католической церкви, вследствие неудовлетворительного состояния связей в верхних его частях неправильно и дурно устроенного фундамента, пришли в такое ветхое состояние что, 1) наружные кирпичные стены вышли из отвесного положения и части их между нижними и верхними окнами, представляют выпуклость, обращенную к наружной стороне, 2) на стенах и над оконными перемычками образовались значительные трещины, по разным направлениям, указывающие на осадку самого фундамента от подошвы его, 3) досчатый пол представляет вдоль и поперек большие отклонения от горизонтальной плоскости и находится вообще в ветхом состоянии, что также указывает на разобщенность стен вследствие разрушающие основания, 4) потолочные балки прогнулись в некоторых частях.

Вследствие этих обстоятельств, здание церкви подвергается постоянной и неравномерной осадки, фундамент, стены и пол разрушаются, а потолок грозит падением.

Кроме того, внутренний размер здания церкви настолько не соответствует числу прихожан, что в большие праздники и в дни Великого поста часть молящихся располагается вне пределов святого храма; при чем от скопления молящихся внутри здания храма имеющего малые размеры, вообще, а в высоту особенно и, следовательно, не заключающего в надлежащем количестве кубического содержания воздуха, последний становится до того душлив, что отправление самого богослужения и благоговения молитвенных возношений нарушается беспрепятственным выходением молящихся из церкви до окончания богослужения.

Ремонт храма составляет непроизводительный расход, так, например несмотря на последний капитальный ремонт в 1880 году, коснувшийся, на сколько было возможно фундамента; при чем даже и стены в верхних частях, были стянуты железными полосами, здание храма все-таки продолжает разрушаться и, в недалеком будущем, предстоит необходимость для предотвращения катастрофы, закрыть храм и прекратить богослужения к великой скорби прихожан, коих числится в приходе более трех тысяч душ разных национальностей да верх того до полутора тысячи воинских чинов.

Под давлением столь печальных обстоятельств в положении прихожан со стороны удовлетворения религиозных потребностей и во внимание к тому, что при настоящем состоянии здания церкви, на исправление которого уже были затрачены значительные суммы, всякий новый расход на этот же предмет будет опять непроизводительным и что при всем этом в ближайшем будущем здание церкви все-таки должно прийти в окончательное разрушение, прихожане Харьковской Римско-Католической церкви выразили искреннейшую готовность на пожертвования для постройки новой церкви

na церковной земле для чего ими уже было пожертвовано почти половина потребной суммы 10606 руб. 1 коп.

В следствие вышеупомянутого и на основании 4-го пункта 125 ст. XI I Книги Св[ода] Законов представляя при сем акт об освидетельствовании здания церкви, почтительнейшее испрашиваем у Вашего Высокопреосвященства благословения – о разрешении прихожанам Харьковской Римско-Католической церкви построить на их средства и на собственной церковной земле новую церковь вместо пришедшей в ветхое состояние и несоответствие, по своим размерам числу прихожан.

Предварительное разрешение Вашего Высокопреосвященства необходимо на предмет устройства плана новой церкви губернским правлением.

Подписано:

Синдик Харьковской Римско-Католической церкви подполковник Яворский,
Синдик Харьковской Римско-Католической церкви дворянин Флориан Клементиевич Гутовский,
Синдик Харьковской Римско-Католической церкви дворянин Онуфрий Михайлович Балицкий,
Синдик Харьковской Римско-Католической церкви Александр Александрович Квятковский

1886 года; Августа 7 дня, г. Харьков

Dokument nr 2: tłumaczenie

Do: Jego Ekscelencja Arcybiskup Mohylewski i Metropolita wszystkich kościołów rzymskokatolickich w Imperium Rosyjskim

Od: Syndycy kościoła rzymskokatolickiego w Charkowie

Prośba

Budynek kościoła rzymskokatolickiego w Charkowie, ze względu na niezadowalającą stan konstrukcyjny w jego górnych partiach i nieprawidłowo założone fundamenty, popadł w tak zrujnowany stan, że 1) zewnętrzne mury ceglane przesunęły się w pionie, a ich fragmenty pomiędzy dolnym i górnym oknem stanowią wybrzuszenie skierowane na zewnątrz, 2) znaczne pęknięcia powstałe na ścianach i nad nadprożami okien, w różnych kierunkach, wskazują na osiadanie łąw fundamentowych, 3) podłoga z desek wykazuje duże odchylenia wzdłuż i w poprzek płaszczyzny poziomej i jest generalnie w stanie zniszczonym, co również wskazuje na brak statyki ścian z powodu niestabilnych fundamentów, 4) w niektórych belkach stropowych ugięcia.

W wyniku tych okoliczności budynek kościoła podlega ciągłemu i nierównomiernemu osiadananiu, zniszczeniu ulegają fundamenty, ściany i posadzka, strop grozi zawaleniem.

Ponadto wewnętrzna powierzchnia użytkowa budynku kościoła na tyle nie odpowiada liczbie parafian, że w główne święta i w dni Wielkiego Postu część wiernych znajduje się poza świątynią; ponadto nagromadzenie wiernych wewnątrz budynku świątyni, który jest ogólnie niewielki, nie posiada odpowiedniej kubatury dla zapewnienia wystarczającej ilości świeżego powietrza, powoduje, że liturgia i modlitwy są zakłócane poprzez wychodzenie wiernych z kościoła podczas trwania nabożeństwa aż do jego końca.

Remont świątyni stanowi nieuzasadniony wydatek, np. pomimo ostatniego generalnego remontu w 1880 roku, który objął w miarę możliwości fundamenty; co więcej, nawet

ściany w górnych partiach zostały ściągnięte żelaznymi taśmami, budynek świątyni nadal osiada i w niedalekiej przyszłości będzie trzeba zapobiec katastrofie, zamknąć świątynię i zaprzestać sprawowania kultu, co będzie wielką stratą dla parafian, których jest ponad trzy tysiące dusz różnych narodowości, a do tego do półtora tysiąca wojskowych.

Wobec tak smutnych okoliczności, chcąc zaspokoić potrzeby religijne parafian i biorąc pod uwagę fakt obecnego stanu budynku kościoła, na którego remont wydano już spore sumy, uznając, że wszelkie nowe wydatki na ten sam cel będą bezowocne i że i tak w niedalekiej przyszłości budynek może ulec ostatecznemu zniszczeniu, parafianie charkowskiego kościoła rzymskokatolickiego wyrazili szczerą gotowość do darowizn na budowę nowej świątyni, na którą przekazali już prawie połowę wymaganej kwoty 10 606 rubli, 1 kop.

W związku z powyższym oraz na podstawie pkt 4, art. 125, t. XI *Zwodu praw Imperium Rosyjskiego*²⁷, przedstawiając akt oględzin budynku cerkiewnego, z całym szacunkiem prosimy Waszą Eminencję o błogosławieństwo – aby parafianie charkowskiego kościoła rzymskokatolickiego mogli wybudować nową cerkiew własnym kosztem, na ziemi kościelnej w miejscu tej świątyni, która popadła w ruinę oraz o wielkości dostosowanej do liczby parafian.

Zgoda Waszej Eminencji jest niezbędna, aby rząd guberni mógł przygotować plan nowego kościoła.

Podpisano:

Syndyk kościoła rzymskokatolickiego w Charkowie podpułkownik Jaworski,
Syndyk kościoła rzymskokatolickiego w Charkowie Florian Klementijewicz Gutowski,
Syndyk kościoła rzymskokatolickiego w Charkowie Onufry Michajłowicz Balicki,
Syndyk kościoła rzymskokatolickiego w Charkowie Aleksander Aleksandrowicz Kwiatkowski

7 sierpnia 1886 roku, Charków

Dokument nr 3

Odpowiedź Arcybiskupa Mohylewskiego i Metropolity wszystkich kościołów rzymskokatolickich w Imperium Rosyjskim na list Syndyków kościoła rzymskokatolickiego w Charkowie w sprawie otrzymania zezwolenia na budowę nowego kościoła, 16 sierpnia 1886 roku

Źródło: Archiwum Państwowe Obwodu Charkowskiego, fond 965, opis 1, sprawa 6, ark. 5.

Могилевский Архиепископ Митрополит всех Римо-Католических в Российской Империи церквей 16 августа 1886 г. № 1444 С. Петербург

Г.г. Синдикам Харьковской Римско-Католической приходской церкви

Вследствие прошения от 7 сего Августа, я благословляю и разрешаю прихожанам Харьковской Римско-Католической церкви, построить на их церковной земле новую церковь вместо пришедшей в ветхое состояние и несоответствующей по своим размерам числу прихожан, но с тем, если на такую постройку последует согласно

²⁷ *Zwód praw Imperium Rosyjskiego* – zbiór akt obejmujący wszystkie dziedziny prawa w Imperium Rosyjskim, który wszedł w życie 1 stycznia 1835 roku, a znowelizowany został w 1914 roku, K. Sójka-Zielińska, *Historia prawa*, Warszawa 2006.

2 пун. 125 ст. XI тома Свод[а] Зак[онов] изд[анного] 1857 г. разрешение Гражданского начальства.

Подписано: Могилевский Архиепископ Митрополит Гинтович
С подлинником, верно, удостоверяю Курат
Ксендз Петр Кисаржевский

Dokument nr 3: tłumaczenie

Od: Arcybiskup Mohylewski Metropolita wszystkich kościołów rzymskokatolickich w Imperium Rosyjskim

16 sierpnia 1886 r., nr 1444, St. Petersburg

Do Syndyków charkowskiego kościoła parafialnego rzymskokatolickiego

W wyniku petycji z 7 sierpnia błogosławię i pozwalam parafianom kościoła rzymskokatolickiego w Charkowie zbudować nowy kościół na ich terenie kościelnym w miejscu tego, który popadł w ruinę i nie odpowiada rozmiarami liczbie parafian, pod warunkiem przestrzegania przepisów: pkt 2, art. 125, t. XI *Zwodu praw Imperium Rosyjskiego*.

Podpisano:

Arcybiskup mohylewski Metropolita Gintowicz²⁸

Za zgodność z oryginałem poświadczył:

Ksiądz kurator Piotr Kiszewski

Dokument nr 4

List Syndyków kościoła rzymskokatolickiego w Charkowie do gubernatora guberni charkowskiej w sprawie otrzymania zezwolenia na budowę nowego kościoła, 27 września 1886 roku

Źródło: Archiwum Państwowe Obwodu Charkowskiego, fond 965, opis 1, sprawa 6, ark. 7-8.

Его Превосходительству Господину Харьковскому Губернатору
Синдиков Харьковской Римско-Католической церкви

Прошение

Здание Харьковской Римско-Католической церкви, вследствие неудовлетворительного состояния связей в верхних его частях неправильно и дурно устроенного фундамента, пришли в такое ветхое состояние что, 1) наружные кирпичные стены вышли из отвесного положения и части их между нижними и верхними окнами, представляют выпуклость, обращенную к наружной стороне, 2) на стенах и над оконными перемычками образовались значительные трещины, по разным направлениям, указывающие на осадку самого фундамента от подошвы его, 3) досчатый пол представляет вдоль и поперек большие отклонения от горизонтальной плоскости и находится вообще в ветхом состоянии, что также указывает на разобщенность стен вследствие разрушающие основания, и 4) потолочные балки в некоторых частях погнулись.

²⁸ Arcybiskup mohylewski Aleksander Kazimierz Gintowt-Dziewałtowski (1821-1889).

Вследствие этих обстоятельств, здание церкви подвергается постоянной и неравномерной осадки, фундамент, стены и пол разрушаются, а потолок грозит падением.

Кроме того, внутренний размер здания церкви настолько не соответствует числу прихожан, что в большие праздники и в дни Великого поста часть молящихся располагается вне пределов святого храма; при чем от скопления молящихся внутри здания храма имеющего малые размеры, вообще, а в высоту особенно и, следовательно, не заключающего в надлежащем количестве кубического содержания воздуха, последний становится до того душным, что отправление самого богослужения и благоговения молитвенных возношений нарушается беспрепятственным выходением молящихся из церкви до окончания богослужения.

Ремонт храма составляет непроизводительный расход, так, например несмотря на последний капитальный ремонт в 1880 году, коснувшийся, на сколько было возможно фундамента; при чем даже и стены в верхних частях, были стянуты железными полосами, здание храма все-таки продолжает разрушаться и, в недалеком будущем, предстоит необходимость для предотвращения катастрофы, закрыть храм и прекратить богослужения к великой скорби прихожан, коих числится в приходе более трех тысяч душ разных национальностей да верх того до полутора тысячи воинских чинов.

Под давлением столь печальных обстоятельств в положении прихожан со стороны удовлетворения религиозных потребностей и во внимание к тому, что при настоящем состоянии здания церкви, на исправление которого уже были затрачены значительные суммы, всякий новый расход на этот же предмет будет опять непроизводительным и что при всем этом в ближайшем будущем здание церкви все-таки должно прийти в окончательное разрушение, прихожане Харьковской Римско-Католической церкви выразили искреннейшую готовность на пожертвования для постройки новой церкви на церковной земле для чего ими уже было пожертвовано одиннадцать тысяч.

В следствие всего вышеупомянутого и на основании 4^{-го} пункта 125 ст. XI Тома Св[ода] Законов Изд[ания] 1857 года, мы обращались к Его Высокопреосвященству Могилевскому Архиепископу и Митрополиту в всех Российской Империи Римо-Католических церквей о разрешении прихожанам Харьковской Римско-Католической церкви построить на их средства и на их собственной церковной земле новую церковь вместо пришедшей в ветхое состояние и несоответствующей по своим размерам числу прихожан.

На наше прошение Его Высокопреосвященство удостоил нас, 16 августа, ответом, который при сем представляем Вашему Превосходительству и имеем честь покорнейше просить разрешения прихожанам Харьковской Римско-Католической церкви построить на их средства и на собственной церковной земле новую церковь вместо пришедшей в ветхое состояние и несоответствующей по своим размерам числу прихожан.

Подписали: подполковник Яворский,
дворяне Гутовский, Балицкий, Квятковский
27 сентября 1886 г. Харьков

Dokument nr 4: tłumaczenie

Do: Jego Ekscelencja Pan Gubernator Charkowa

Od: Syndycy charkowskiego kościoła rzymskokatolickiego

Prośba

Budynek kościoła rzymskokatolickiego w Charkowie, ze względu na niezadowalający stan konstrukcyjny w jego górnych partiach i nieprawidłowo założone fundamenty, popadł w tak zrujnowany stan, że 1) zewnętrzne mury ceglane przesunęły się w pionie, a ich fragmenty pomiędzy dolnym i górnym oknem stanowią wybrzuszenie skierowane na zewnątrz, 2) znaczne pęknięcia powstałe na ścianach i nad nadprożami okien, w różnych kierunkach, wskazują na osiadanie łąw fundamentowych, 3) podłoga z desek wykazuje duże odchylenia wzdłuż i w poprzek płaszczyzny poziomej i jest generalnie w stanie zniszczonym, co również wskazuje na brak statyki ścian z powodu niestabilnych fundamentów, 4) w niektórych belkach stropowych ugięcia.

W wyniku tych okoliczności budynek kościoła podlega ciągłemu i nierównomiernemu osiadaniu, zniszczeniu ulegają fundamenty, ściany i posadzka, strop grozi zawaleniem.

Ponadto wewnętrzna powierzchnia użytkowa budynku kościoła na tyle nie odpowiada liczbie parafian, że w główne święta i w dni Wielkiego Postu część wiernych znajduje się poza świątynią; ponadto nagromadzenie wiernych wewnątrz budynku świątyni, który jest ogólnie niewielki, nie posiada odpowiedniej kubatury dla zapewnienia wystarczającej ilości świeżego powietrza, powoduje, że liturgia i modlitwy są zakłócane poprzez wychodzenie wiernych z kościoła podczas trwania nabożeństwa aż do jego końca.

Remont świątyni stanowi nieuzasadniony wydatek, np. pomimo ostatniego generalnego remontu w 1880 roku, który objął w miarę możliwości fundamenty; co więcej, nawet ściany w górnych partiach zostały ściągnięte żelaznymi taśmami, budynek świątyni nadal osiada i w niedalekiej przyszłości trzeba będzie zapobiec katastrofie, zamknąć świątynię i zaprzestać sprawowania kultu, co będzie wielką stratą dla parafian, których jest ponad trzy tysiące dusz różnych narodowości, a do tego do półtora tysiąca wojskowych.

Wobec tak smutnych okoliczności, chcąc zaspokoić potrzeby religijne parafian i biorąc pod uwagę fakt obecnego stanu budynku kościoła, na którego remont wydano już spore sumy, uznając, że wszelkie nowe wydatki na ten sam cel będą bezowocne i że i tak w niedalekiej przyszłości budynek może ulec ostatecznemu zniszczeniu, parafianie charkowskiego kościoła rzymskokatolickiego wyrazili szczerą gotowość do darowizn na budowę nowej świątyni, na którą przekazali już prawie połowę wymaganej kwoty 10 606 rubli, 1 kop.

W związku z powyższym oraz na podstawie pkt 4, art. 125, t. XI *Zwodu praw Imperium Rosyjskiego* zwróciliśmy się do Jego Eminencji Arcybiskupa Mohylewa i Metropolity wszystkich kościołów rzymskokatolickich w Imperium Rosyjskim o zgodę dla parafian charkowskiego kościoła rzymskokatolickiego na budowę nowego kościoła na ich koszt i na ziemi kościelnej, w miejscu tej świątyni, która popadła w ruinę i nie jest dostosowana do liczby parafian.

Na naszą prośbę Jego Eminencja uhonorował nas 16 sierpnia odpowiedzią, którą przedstawiamy Waszej Ekscelencji i mamy zaszczyt najpokorniej prosić o pozwolenie dla parafian charkowskiego kościoła rzymskokatolickiego na budowę nowego kościoła na ich koszt i na własnej ziemi kościelnej w miejscu świątyni, która popadła w ruinę i nie odpowiada wielkością liczbie parafian.

Podpisano: podpułkownik Jaworski,
Syndyk Gutowski, Balicki, Kwiatkowski
27 września 1886 r., Charków

Dokument nr 5**Pozwolenie na budowę nowego kościoła w Charkowie wydane przez Wydział Budowlany Guberni Charkowskiej z powiadomieniem do Charkowskiego Policmajstra, 3 października 1886 roku**

Źródło: Archiwum Państwowe Obwodu Charkowskiego, fond 965, opis 1, sprawa 6, ark. 10-10.

Копия с предписания Харьковского Губернского Правления Харьковскому Полицмейстеру от 3 октября 1886 года

Губернское правление, согласно сделанной Губернатором резолюции, предписывает Вашему Высокоблагородию объявит синдикам Харьковской Римско-Католической церкви: подполковнику Яворскому, дворянам Балицкому, Гутовскому и Квятковскому на прошение их, поданное губернатору 27 сентября н.г. что к постройке новой церкви на собственной церковной земле, обозначенной на плане, вместо пришедшей в ветхое состояние после надлежащего рассмотрения сего плана в строительном отделе сего правления, и утверждения оногo, препятствий со стороны Губернского Начальства не встречается.

Подлинники подписали: Старший Советник Кузин и Старший Делопроизводитель.

Dokument nr 5: tłumaczenie

Kopia pisma Zarządu Guberni Charkowskiej do Charkowskiego Policmajstra z dnia 3 października 1886 roku

Rząd guberni, zgodnie z uchwałą gubernatora, poleca Waszej Ekscelencji ogłoszenie syndykom charkowskiego kościoła rzymskokatolickiego: ppłk Jaworskiemu, syndykom: Balickiemu, Gutowskiemu i Kwiatkowskiemu, że zgodnie z ich petycją złożoną do gubernatora 27 września tego roku, budowa nowego kościoła na własnym terenie kościelnym, wskazanym na planie, w miejscu poprzedniej świątyni, która popadła w ruinę, po odpowiednim rozpatrzeniu tego planu w dziale budowlanym tego zarządu i jego zatwierdzeniu nie ma przeszkody ze strony władz guberni.

Oryginały zostały podpisane przez starszego radcę prawnego Kuzina i starszego urzędnika.

Dokument nr 6**List Syndyków kościoła rzymskokatolickiego w Charkowie do gubernatora guberni charkowskiej w sprawie otrzymania zezwolenia na organizację zbiórki pieniężnej na budowę nowego kościoła, 5 listopada 1886 roku**

Źródło: Archiwum Państwowe Obwodu Charkowskiego, fond 965, opis 1, sprawa 6, ark. 14.

Его Высокопреосвященству Могилевскому Архиепископу и Митрополиту всех в Российской Империи Римо-Католических церквей
Синдиков Харьковской Римско-Католической церкви

Прошение

Архипастырское благословение Вашего Высокопреосвященства с разрешением постройки нового Католического храма в городе Харькове, вместо пришедшего в ветхое состояние, последовавшее затем разрушение на сей предмет и со стороны гражданского начальства воодушевляют прихожан Харьковской Римско-Католической церкви чувствами глубочайшей признательности к особе Вашего Высокопреосвященства и, вместе с тем, внушают им искреннейшее желание излить таковые горячие, живые чувства перед Вашей особою, с выражением покорной почтительности; причем для увенчания дела предпринятого в имя Христа Спасителя, приемлют смелость просить Ваше Высокопреосвященство разрешения на производство сбора денежных добровольных пожертвований для образования недостающей суммы на эту постройку и о выдачи книги на записку прихода и расхода этих пожертвований.

№ 424

Ноября 5 дня 1886 года

Dokument nr 6: tłumaczenie

Do: Jego Eminencja Arcybiskup i Metropolita Mohylewski wszystkich kościołów rzymskokatolickich w Imperium Rosyjskim

Od: Syndycy kościoła rzymskokatolickiego z Charkowa

Prośba

Arcypasterskie błogosławieństwo Waszej Eminencji z pozwoleniem na budowę nowego kościoła katolickiego w mieście Charków, w miejscu popadającej w ruinę świątyni oraz zgoda władz świeckich budzą wśród parafian charkowskiego kościoła rzymskokatolickiego uczucia głębokiej wdzięczności dla osoby Waszej Eminencji, a jednocześnie potrzeby przekazania wyrazów pokornego szacunku. Ponadto, aby ukoronować dzieło podjęte w imię Chrystusa Zbawiciela, prosimy Waszą Eminencję o pozwolenie na zebranie dobrowolnych darowizn pieniężnych na uzupełnienie brakującej kwoty na tę budowę oraz wydanie księgi, do prowadzenia zapisów o dochodach i wydatkach z tych darowizn.

Nr 424

5 listopada 1886 roku

Dokument nr 7

List Kuratora kościoła rzymskokatolickiego w Charkowie ks. Piotra Kisarzewskiego do Arcybiskupa Mohylewskiego i Metropolity wszystkich kościołów rzymskokatolickich w Imperium Rosyjskim w sprawie powołania osób do Komitetu ds. budowy kościoła, 26 listopada 1886 roku

Źródło: Archiwum Państwowe Obwodu Charkowskiego, fond 965, opis 1, sprawa 6, ark. 17.

Его Высокопреосвященству

Могилевскому Архиепископу и Митрополиту

всех в Российской Империи Римо-Католических церквей.

Курата Харьковской Римско-Католической Церкви Ксендза Петра

Кисаржевского

Рапорт.

Совет Харьковской Римско-Католической церкви, в видах расширения постройки, вместо пришедшей в ветхость, новой церкви в г. Харькове, пригласил прихожан избрать из среды своей несколько компетентных человек в помощь Совету по этому трудному и весьма сложному предмету; вследствие чего, в общем собрании сих прихожан, бывшее 23^{-го} сего Ноября месяца, избраны для сего единогласно: 1., Архитектор Иосиф Вишнецкий 2., Отставной рядовой Иван Бочковский 3., Харьковский купец Франц Иванович Микульский 4., Дворянин Юлиан Борткевич 5., Домовладелец г. Харькова Федор Кенпер 6., Старший Статский Советник Юрий Полжута 7., Французский гражданин Евгений Жилон.

Донося об этом и вместе с тем представляя засвидетельствованную мною копию из общей книги протоколов Совета Харьковской Римско-Католической церкви в которой записан протокол общего собрания прихожан об избрании означенных лиц, имею честь покорнейше просить Ваше Высокопреосвященство не отказать в этом благосклонном одобрении выражаемого в этом протоколе постановления прихожан.

Курат Харьковской Римско-Католической Церкви

№ 450

27 ноября 1886 года, Г. Харьков

Dokument nr 7: tłumaczenie

Jego Eminencja

Arcybiskup i metropolita mohylewski

wszystkich kościołów rzymskokatolickich w Imperium Rosyjskim

Ksiądz kurator rzymskokatolickiego kościoła w Charkowie

Raport

Wspólnota charkowskiego kościoła rzymskokatolickiego, powołana do budowy kościoła w Charkowie w miejscu dawnego, który popadł w ruinę, wybrała spośród siebie kilka kompetentnych osób do pomocy wspólnocie w tej trudnej i bardzo złożonej sprawie; w efekcie na walnym zgromadzeniu parafian, w dniu 23 listopada br., zostali wybrani jednogłośnie: 1) architekt Józef Wiśniewski, 2) emerytowany szeregowiec Iwan Bochkowski, 3) kupiec charkowski Franz Iwanowicz Mikulski, 4) szlachcic Julian Bortkiewicz, 5) właściciel domu w Charkowie Fedor Kenper, 6) starszy radca stanu Jurij Poljuta, 7) obywatel francuski Eugeniusz Gilon.

Przedkładając poświadczoną kopię dokumentu z księgi ogólnej parafii charkowskiego kościoła rzymskokatolickiego, w której zapisany jest protokół z walnego zgromadzenia parafian w sprawie wyboru ww. osób, mam zaszczyt pokornie prosić Waszą Eminencję, aby nie odmawiał parafianom przyjęcia tej korzystnej uchwały wyrażonej w niniejszym protokole.

Kurator rzymskokatolickiego kościoła w Charkowie

nr 450

27 listopada 1886 roku, Charków

Dokument nr 8**List Rady Kościoła Rzymskokatolickiego w Charkowie do architekta Bolesława Michalowskiego w sprawie jego powołania do pełnienia nadzoru nad budową nowego kościoła, 9 grudnia 1886 roku**

Źródło: Archiwum Państwowe Obwodu Charkowskiego, fond 965, opis 1, sprawa 6, ark. 18-19.

На бланке от Совета
Декабря 9 дня 1886 г. № 454

Его Высокородию Инженеру-Архитектору
Б.Г. Михаловскому

Милостивый Государь
Болеслав Георгиевич

Совет Харьковской Римско-Католической церкви почтительнейше просит Вас, Милостивый Государь, ускорить исполнение любезно принятого Вами обязательства: исправить план нового храма и исходатайствовать надлежащее утверждение необходимых изменений; причем, необходимость заказа материалов и наем рабочих для предполагаемой постройки, возможны только в зимнее время и немыслимы пока нет плана в окончательно утвержденном виде, и настояния прихожан вынуждают Совет определить 20 число сего Декабря месяца сроком, к которому покорнейше просит передать ему переделанный и окончательно утвержденный план, или же, при несогласии Вашем на это, уведомить теперь, дабы Совет мог принять старания для своевременного получения вполне утвержденного плана.

Кроме того, Совет считает нужным присовокупить, что согласно желанию большинства прихожан, желаемая конструкция свода безусловно отклонена, а проектированная же Вами гонтовая – одобрена только при условии: чтобы она незначительно (не более 10%) увеличила первоначальную смету; на случай же, если эта последняя конструкция окончательно превзойдет предполагаемую ныне стоимость постройки, то покорнейше просим дать предпочтение каменному своду и, применяя к свойству такового, исправить план.

Встречая необходимость иметь при делах Совета официально выраженное Вами, согласие принять на себя техническое управление работами по сооружению нового храма, мы покорнейше просим Вас благоволить выразить нам таковое согласие особым отношением, при чем присовокупляем что, принимая с величайшею признательностью великодушною жертву Вашу по безвозмездному составлению плана и обещанному управлению постройкою храма, Совет согласно желанию прихожан, просит Вас не отказать принять при начатии работ в Ваше распоряжение сумму в пятьсот рублей в возмещение расходов на поездки и отвлечение от других занятий.

В ожидании благосклонного ответа,
Имеем честь быть
С искренними уважениями
Подписано всеми

Dokument nr 8: tłumaczenie

Papier firmowy Rady Kościoła
9 grudnia 1886 r., nr 454

Jego Wysokość Inżynier Architekt
B.G. Michałowski

Łaskawy Panie
Bolesławie Georgiewiczu

Rada Kościoła Rzymskokatolickiego w Charkowie z największym szacunkiem prosi Cię, Łaskawy Panie, o życzliwe przyspieszenie wypełnienia przyjętego zobowiązania: poprawienie planu nowej świątyni z uwzględnieniem niezbędnych zmian. Ponadto konieczność zamawiania materiałów i zatrudniania pracowników do projektowanej budowy możliwa jest tylko zimą, jednak nie może być podjęta, dopóki nie będzie planu w ostatecznie zatwierdzonej formie. Naleganie parafian zmusza Radę do ustalenia terminu 20 grudnia br. na przekazanie jej poprawionego i ostatecznie zatwierdzonego planu, o co z pokorą prosimy, lub – jeśli się na to nie zgadzasz – zawiadom niezwłocznie, aby Rada mogła podjąć starania o uzyskanie w pełni zatwierdzonego planu na czas.

Ponadto Rada uważa za konieczne dodać, że zgodnie z wolą większości parafian projekt sklepienia jest bezwarunkowo odrzucany, a projektowany przez Was gont jest akceptowany tylko pod warunkiem, że nieznacznie (nie więcej niż 10%) zwiększy wstępny szacunek, ale w przypadku, gdy ta ostatnia konstrukcja przekroczy ostatecznie szacowane obecnie koszty budowy, pokornie prosimy o pierwszeństwo dla kamiennego sklepienia i wówczas prosimy o poprawienie planu.

W związku z potrzebą posiadania oficjalnie wyrażonej przez Was zgody na przyjęcie kierownictwa technicznego nad pracami przy budowie nowej świątyni, pokornie prosimy Was o wyrażenie nam takiej zgody, ponadto dodajemy, że przyjmując z największą wdzięcznością Waszą hojną ofiarę za nieodpłatne sporządzenie planu i obiecanie kierowanie budową świątyni, Rada, zgodnie z życzeniem parafian, prosi o przyjęcie, na początku pracy, do swojej dyspozycji sumę pięciuset rubli jako rekompensatę za koszty podróży i odwrócenie uwagi od innych zajęć.

Czekamy na pozytywną odpowiedź.
Z wyrazami szacunku
Podpisane przez wszystkich

Dokument nr 9**O przekazaniu dla ks. Piotra Kisarzewskiego Księgi na organizację zbiórki pieniężnej na budowę nowego kościoła, 18 grudnia 1886 roku**

Źródło: Archiwum Państwowe Obwodu Charkowskiego, fond 965, opis 1, sprawa 6, ark. 21-21.

Получено 18 декабря 1886 г.

Указ Его Императорского Величества Самодержца Всероссийского, из Могилевской Римо-Католической Духовной Консисории
Администрация Харьковской Римо-Католической приходской церкви

Консистерия по выслушании прошения синдиков Харьковской Римо-Католической приходской церкви от 9 Ноября сего 1886 года, Его Высокопревосходительством переданного в сию Консистирию к исполнению при надписи от 19 Ноября за № 1966, о выдачи книжки для сбора пожертвований на сооружения костела в Харькове. Приказами Его Высокопреосвященство утвердил: во исполнение таковой резолюции Его Высокопреосвященства и на основании примечания 34 ст. XVI тома устава о предупредж[дении] и пресеч[ениит] преступлений изд[дание] 1876 г. выдать на имя Курата Харьковской Римо-Католической приходской церкви ксендза Петра Кисаржевского деловую книгу с надлежащим засвидетельствованием и шнуроприпечатанием казенной печатью Консистерии как для сбора доброхотных пожертвований на постройку в городе Харькове новой Католической церкви так и вывода на означенную надобность собранного в расход, под расписки подлежащих лиц с тем, чтобы сбор пожертвования на поясненный предмет был производим без отступления от правил примечания выше приведенной 34 ст. XIV тома устава о предупреждении и пресечении преступлений изд. 1876 г., и по истечении года, со дня выдачи сказанной книги, была представлена в Консистирию для посвидетельствования и таковую отослать при указе Администрации Харьковской Римско-Католической приходской церкви с требованиями предоставить ныне же в Консистирию один рубль на пополнение заимообразованного из Канцелярской суммы на оной книги. Декабря 11 дня 1886 года.

Заседатель Прелат Подпись

И.д. секретаря Каменский, Столоначальник Подпись

Dokument nr 9: tłumaczenie

Otrzymano 18 grudnia 1886 r.

Dekret Jego Cesarskiej Mości Autokratora Wszechrosyjskiego z Mogilewa Rzymskokatolickiego Konsystorza Duchownego

Do: Administracja rzymskokatolickiego kościoła parafialnego w Charkowie

Konsystorz po wysłuchaniu petycji syndyków charkowskiej parafii rzymskokatolickiej z dnia 9 listopada 1886 roku, przekazanej temu Konsystorzowi przez Jego Eksceleńcę do wykonania zapisem z dnia 19 listopada, nr 1966, w sprawie wydania księgi do ewidencjonowania datków na budowę kościoła w Charkowie.

Decyzją Jego Eminencji zatwierdzono: na postawie uchwały Jego Eminencji i na podstawie noty 34 art. XVI tomu ustawy o zapobieganiu i zwalczaniu przestępczości z 1876 roku postanawia się wydać księgę wystawioną na ks. Piotra Kiszarzewskiego z odpowiednią certyfikacją i opieczętowaniem oficjalną pieczęcią Konsystorza, zarówno do zbierania dobrowolnych datków na budowę nowego kościoła katolickiego w mieście Charków, jak i do wycofywania na wskazane potrzeby funduszy, za pokwitowaniami osób podległych, tak aby zbieranie darowizn na przedmiotowy cel odbywało się bez odstępstwa od zasad wskazanych w powyższej notce 34 art. XIV tomu ustawy o zapobieganiu i zwalczaniu przestępczości z 1876 roku, a po roku od daty wydania wspomnianej księgi winna być ona przedłożona Konsystorzowi w celu poświadczenia i przesłania na mocy dekretu administracji rzymskokatolickiej parafii w Charkowie, z wymogiem wniesienia opłaty Konsystorzowi w wysokości jednego rubla na pokrycie kosztów administracyjnych wydania księgi. Dnia 11 grudnia 1886 roku.

Podpis prałata asesora

Sekretarz kamieński, podpis kierownika biura

Dokument nr 10**List architekta Bolesława Michałowskiego do Rady Kościoła Rzymskokatolickiego w Charkowie w sprawie jego udziału w budowie nowego kościoła, 12 stycznia 1887 roku**

Źródło: Archiwum Państwowe Obwodu Charkowskiego, fond 965, opis 1, sprawa 6, ark. 22-23.

В совет Харьковской Римско-Католической Церкви.

При сем честь имею препроводить в Совет составленные мною дополнительные чертежи к утверждённому уже проекту предполагаемой к построению Каменной Церкви на которых показаны эти изменения какие предположены в первоначальном проекте, и которые поэтому требуют нового утверждения.

Изменения сделаны во 1^{-х} в том, что ризница, и часовня, значительно увеличены против прежнего плана и во 2^{-х} предполагается прежде в видах сокращения издержки деревянный свод, – заменен несгораемым, т.е. из 4^{-х} железных дуг, размещенных на расстоянии в Аршин²⁹ и связанных между собой 15^{-ю} рядами связей из таврового железа к которым будут приклепаны листы волнистого железа обладающего значительным сопротивлением, а сверх них сделаны по войлоку смазки из пустотелого кирпича и глины. Так как за исключением упомянутых выше изменений, все прочее остается в прежнем виде, то в полной переделке проекта никакой надобности не представляется. Что же касается до исходатайствования утверждения этих дополнительных чертежей, то Совету следует обратиться с прошением в Строит[ельное]. Отделение Губернского Правления, с предложением прежде утвержденного плана и с изложением причин побудивших к изменению некоторых частей плана.

Я же, от себя ходатайствовать не имею права, так как обыкновенно прошения с планами представляют только тем лицам или ведомствам, которые желает возвести здание на свои средства.

Обращаюсь за тем к заявлению выраженному Советом в отношении своему от 9 Дек[абря] за № 454, о том, что будто бы согласно желанию большинства прихожан, железная конструкция свода безусловно отклонена, и что даже предложенная мною конструкция из гонта, одобрена лишь при условии чтобы стоимость оной не превышала 10 % первоначальной стоимости постройки, и чтобы в противном случае проектировать каменный свод, – честь имею заявить следующее:

1) Как скоро деревянного свода строить нельзя, то будет ли таковой устроен из железа, или из гонта или из кирпича, – стоимость постройки увеличится во всяком случае более нежели на 10 %, – приблизительно от 15 % до 17 %. 2) Предложенная мною прежде система покрытия из гончарной кладки, была обусловлена тем, что арки во всяком случае должны быть сделаны из железа и только промежутки между ними следовало заделать гонтами. Ныне же, по наведенным справкам, оказывается, что этот способ не применимый, потому что выделка гонтов на здешних заводах не производится, а заказы на небольшое количество не принимают. 3) Устройство кирпичного свода, поведет к значительному увеличению издержек, так как при расстоянии между опорными стенами в сажень, толщина стены должна быть значительно увеличена. Кроме этого, устройство такого большого свода, сопряжено с значительными затруднениями и с опасностью, тем более что в этом (...) хороших каменщиков не имеется.

²⁹ Arszyń – dawna rosyjska jednostka długości, wahająca się w granicach 71,11-81,5 cm. D. Fenna, *Jednostki miar. Leksykon*, Warszawa 2002, s. 18. W tym przypadku chodziło o rozmieszczenie przęseł kościoła.

Таким образом, единственный исход из предстоящих затруднений, заключается в устройстве железного потолка (свода), сообразно прилагаемого мною чертежу, к которому необходимо еще для большего понятия добавить детальный чертеж свода и расчета прочности. Это есть способ самый рациональный, легкий для выполнения, и не дороже другого способа, выше поименованного.

Что же касается до высказанного Советом желанья, чтобы я принял на себя руководство и наблюдение за работами по сооружению храма, и чтобы я представил мое согласие на бумаге официальным порядком, то имею честь уведомить Совет, что я охотно принимаю на себя управление работами, но с тем, непременно условием чтобы свод над церковью был устроен согласно составленного мною проекту, железный, как об этом упомянуто выше. От проектирования же постройки каменного свода, – я положительно отказываюсь; и если Совету неуютно будет согласиться с моими доводами, то прошу Совет обратиться к какому-либо другому Архитектору.

Впредь до решения вопроса относительно устройства свода по тому или другому способу, – всякие договоры будут преждевременно, – но нелишние считаю заявить, что я как прежде, так и теперь, от вознаграждения за труды отказываюсь. Многие из прихожан жертвуют деньги на постройку храма, – я со своей стороны желаю пожертвовать свой труд.

С нижайшим почтением и преданностью
Имею честь быть
Покорный Слуга
Б. Михаловский

12 Генваря 1887 г.

Dokument nr 10: tłumaczenie

Do Rady Kościoła Rzymskokatolickiego w Charkowie

Mam zaszczyt przekazać Radzie dodatkowe sporządzone przeze mnie rysunki do już zatwierdzonego do budowy projektu kamiennego kościoła, pokazujące te zmiany, które są proponowane w pierwotnym projekcie, a zatem wymagają nowego zatwierdzenia.

W pierwszej kolejności dokonano zmian polegających na znacznym powiększeniu zakrystii i kaplicy w stosunku do poprzedniego planu, a w drugiej zakłada się, że drewniane sklepienie zastąpiono ognioodpornym, tj. wykonanym z 4 żelaznych łuków rozmierzanych w arszynach, połączonych 15 rzędami ściągów żelaznych, do których zostaną przynitowane blachy faliste o znacznej wytrzymałości, a wypełnione będą cegłą pustakową, łączoną zaprawą gliniastą. Ponieważ, za wyjątkiem zmian wymienionych powyżej, wszystko inne pozostaje bez zmian, nie ma potrzeby przeprojektowania całości projektu. W sprawie ubiegania się o zgodę na te dodatkowe rysunki Rada powinna zwrócić się do Wydziału Budownictwa Zarządu Guberni z przedstawieniem wcześniej zatwierdzonego projektu i wskazaniem przyczyn, które skłoniły do zmiany niektórych części planu. Ja sam nie mam prawa do złożenia wniosku, ponieważ zazwyczaj wnioski z planami³⁰ składane są tylko przez osoby lub grupy, które chcą wznieść budynek na własny koszt³¹.

³⁰ Wniosek o pozwolenie na budowę.

³¹ Chodzi o osoby lub grupy (w tym przypadku parafian), które finansują budowę.

Odnosząc się zatem do oczekiwań wyrażonych przez Radę w piśmie z dnia 9 grudnia, nr 454, że zgodnie z wolą większości parafian żelazną konstrukcją sklepienia odrzucano bezwarunkowo, a nowa zaproponowana przeze mnie konstrukcja z gontu może być zaaprobowana tylko pod warunkiem, że koszt nie przekroczy 10% pierwotnych kosztów budowy, i chcąc zaprojektować sklepienie kamienne w inny sposób, pragnę oświadczyć, co następuje:

1) Jeżeli nie można zbudować drewnianego sklepienia, to niezależnie od tego, czy będzie ono wykonane z żelaza, gontu³² czy cegły, koszt budowy w każdym przypadku wzrośnie o ponad 10%, w przybliżeniu od 15% do 17%. 2) Zaproponowany przeze mnie wcześniej system pokryć z gontów polegał na tym, że łuki w każdym razie powinny być żelazne, a tylko przestrzenie między nimi miały być pokryte gontem. Teraz, zgodnie z przedstawionym wyjaśnieniem, okazuje się, że to rozwiązanie nie ma zastosowania, ponieważ w miejscowych zakładach nie produkuje się gontów, a zamówienia na małe ilości nie są przyjmowane. 3) Konstrukcja ceglanego sklepienia doprowadzi do znacznego wzrostu kosztów, ponieważ przy takiej odległości między ścianami nośnymi grubość ścian musi zostać znacznie zwiększona. Ponadto budowa tak dużego sklepienia wiąże się ze znacznymi trudnościami i niebezpieczeństwem, zwłaszcza że brakuje dobrych murarzy (...).

W związku z tym jedyne wyjście z tych trudności polega na wykonaniu żelaznego stropu (sklepienia), zgodnie z załączonym przeze mnie rysunkiem, do którego należy dołączyć szczegółowy rysunek sklepienia i obliczenia wytrzymałościowe dla jeszcze lepszego zobrazowania. Jest to metoda najbardziej racjonalna, najłatwiejsza do wdrożenia i nie droższa od pozostałych metod wymienionych powyżej.

W związku z wyrażoną przez Radę wolą przyjęcia przeze mnie kierownictwa i nadzoru nad pracami budowlanymi świątyni oraz wyrażenia zgody na piśmie w sposób urzędowy, mam zaszczyt poinformować Radę, że dobrowolnie przyjmuję kierowanie pracami, ale pod bezwzględnym warunkiem, aby żelazne sklepienie nad kościołem zostało zbudowane według opracowanego przeze mnie projektu, jak wspomniano powyżej. Prowadzenia projektu z kamiennym sklepieniem zdecydowanie odmawiam; a jeśli Rada nie zgadza się z moimi argumentami, proszę Radę o zwrócenie się do innego architekta.

Do czasu rozwiązania kwestii konstrukcji sklepienia w taki czy inny sposób wszelkie umowy będą przedwczesne, ale uważam za uzasadnione oświadczenie, że tak jak poprzednio i teraz odmawiam wynagrodzenia za robociznę. Wielu parafian przekazuje pieniądze na budowę świątyni – ze swojej strony pragnę przekazać swoją pracę.

Z najwyższym szacunkiem i oddaniem
Pokorny sługa
B. Michałowski

12 stycznia 1887 r.

³² Tłumaczenie dosłowne; w tym przypadku nie chodzi o pokrycie gontem, a odeskowanie sklepienia.

Dokument nr 11**List Rady Kościoła Rzymskokatolickiego w Charkowie do charkowskiego policmajstra w sprawie otrzymania zezwolenia na składowanie materiałów budowlanych na ulicy Mała Sumska, 11 lutego 1887 roku**

Źródło: Archiwum Państwowe Obwodu Charkowskiego, fond 965, opis 1, sprawa 6, ark. 28.

Совет Харьковской Римско-Католической Церкви
Г-у Харьковскому Полицмейстеру
11 февраля дня 1887
№ 46
г. Харьков

В Харьковскую Городскую Управу
11 февраля 1887 г.
№ 47

О том же

Совет Харьковской Римско-Католической церкви приступая к заготовлению материалов для постройки в сем году, в г. Харькове новой церкви, вместо пришедшей в ветхое состояние покорнейше просим разрешить складывать материалы на Малой Сумской улице, в протяжении церковной земли.

Председатель Совета Кисаржевский

Dokument 11: tłumaczenie

Do Rady Miejskiej w Charkowie
11 lutego 1887 roku
Nr 47, Charków

Rada Kościoła Rzymskokatolickiego w Charkowie, rozpoczynając w tym roku przygotowanie materiałów do budowy nowego kościoła w Charkowie, w miejscu tego, który popadł w ruinę, pokornie prosi o zezwolenie na składowanie materiałów na ulicy Mała Sumska, na terenie ziemi kościelnej.

Przewodniczący Rady Kiszarzewski

Dokument nr 12

Pozwolenie Działu Technicznego Rady Miejskiej Charkowa dla Rady Kościoła Rzymskokatolickiego w Charkowie w sprawie składowania materiałów budowlanych na ulicy Mała Sumska, 17 lutego 1887 roku

Źródło: Archiwum Państwowe Obwodu Charkowskiego, fond 965, opis 1, sprawa 6, ark. 34.

Г.О.У.

ХАРЬКОВСКАЯ ГОРОДСКАЯ УПРАВА

Отделение Техническое.

Февраля 17 дня 1887 г.

№ 917

Разрешение

Дано от Харьковской Городской Управы Совету Харьковской Римско-Католической церкви на право занять под склад строительных материалов проезд между церковью и запасным магазином до половины его ширины и Мало-Сумской на $\frac{1}{3}$ -е ширины считая от линии владения.

Член Управы Подпись

За Секретаря Подпись

Dokument 12: tłumaczenie

Rada Miejska

Dział Techniczny

17 lutego 1887 r., nr 917

Pozwolenie

Rada Miejska w Charkowie przyznaje Radzie Kościoła Rzymskokatolickiego w Charkowie prawo do zajęcia przejścia między kościołem a magazynem zapasowym do połowy jego szerokości na składowanie materiałów budowlanych oraz ulicy Mała-Sumska na szerokość $\frac{1}{3}$, licząc od linii własności.

Podpis członka Rady

Za podpis sekretarza

REFERENCES / BIBLIOGRAFIA

Źródła

Archiwum Państwowe Obwodu Charkowskiego
Fond 965, opis 1, sprawa 6.

Opracowania

- Bakowecka Olha, *Rymo-katołycka cerkwa w Ukraini w kinci XVIII-XIX stolitti*, Mykołajiw 2015.
- Czaplicki Bronisław, *Katolicka działalność dobroczynna w Rosji w latach 1860-1918*, Warszawa 2008.
- Fenna Donald, *Jednostki miar. Leksykon*, Warszawa 2002.
- Figura Marek, *Polskie ślady w Charkowie*, „Sprawy Wschodnie”, 2-3 (2004) s. 119-123.
- Kijas Artur, *Polacy na Uniwersytecie Charkowskim 1805-1917*, Poznań 2008.
- Kijas Artur, *Religijna i kulturowa rola parafii katolickiej w życiu polskiej diaspory w Charkowie na przełomie XIX i XX wieku*, w: *Sacrum w mieście: wymiar kulturowy, religijny i społeczny*, t. 2, *Epoka nowożytna i czasy współczesne*, red. D. Quirini-Popławska, Ł. Burkiewicz, Kraków 2016, s. 295-305.
- Kronika kościelna Krajowa*, „Przegląd Katolicki”, 15 (1889), 11 kwietnia, s. 232.
- Lipiński Teodor, *Polacy w Charkowie*, „Znicz. Kalendarz informacyjny z działem literackim za rok zwyczajny”, 1 (1905) s. 71-139.
- Mądzik Marek, Korzeniowski Mariusz, Latawiec Krzysztof, Tarasiuk Dariusz, *Polacy na wschodniej Ukrainie w latach 1832-1921*, Lublin 2014.
- Nowak Stanisław, *Z moich wspomnień*, cz. I, *Lata szkolne: 1884-1902*, Częstochowa 1933.
- Sójka-Zielińska Katarzyna, *Historia prawa*, Warszawa 2006.
- Wizyta w Charkowie*, „Przegląd Katolicki”, 4 (1893), 26 stycznia, s. 57-59.
- Wodzianowska Irena, *Rzymskokatolicka akademie w Petersburgu (1842-1918)*, Lublin 2007.
- Żur Michał, *Istorija rimo-katoliceskoj cerkwi w Char'kowie*, w: *Polśka diaspora u Char'kowi: istorija ta suczasnist'*, red. I. Żurawłowa, Charkiw 2004, s. 8-20.
- Żwanko Lubow, *Kościoly rzymskokatolickie na Ukrainie Lewobrzeżnej (XIX-XX wiek). Przegląd retrospektywny*, „Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne”, 113 (2020) s. 485-510.
- Żwanko Lubow, *Kościół katedralny p.w. Wniebowzięcia Najświętszej Maryi Panny i Polonia w Charkowie: krótki szkic historyczny (XIX w.)*, „Orientalia Christiana Cracoviensia”, 11 (2019) s. 113-139.
- Żwanko Lubow, *Polacy na Ukrainie Lewobrzeżnej: geneza, symbole (XIX – początek XX wieku)*, „Europa Orientalis. Studia z Dziejów Europy Wschodniej i Państw Bałtyckich”, 8 (2017) s. 21-46.
- Żwanko Lubow, *Polonia Charkowa w XVIII-XIX wieku*, „Wiadomości Historyczne z Wiedzą o Społeczeństwie”, 6 (2016) s. 26-29.
- Żwanko Lubow, *Polscy architekci Charkowa – Bolesław Michałowski i Marian Józef Zdzisław Charmański. szkic o życiu i twórczości*, „Studia z Architektury Nowoczesnej”, 6 (2018) s. 47-69.
- Żwanko Lubow, *Spuścizna architektów Polaków na mapie Charkowa*, w: *Polskie i rosyjskie architektury w XIX i XX wiekach. Polish and Russian architects in 19-th and 20-th centuries*, t. IV, red. J. Malinowski, I. Gawrasz, Warszawa-Toruń 2018, s. 181-196.
- Żwanko Lubow, *Tablice pamiątkowe w przestrzeni miejskiej Charkowa: polskie akcenty*, „Studia z Architektury Nowoczesnej”, 8 (2020) s. 99-121.

Żwanko Lubow, *Wybitni Polacy i Charków: słownik biograficzny (1805-1918)*, Charków 2019.

Netografia

Rosyjskie wojska zniszczyły na Ukrainie już co najmniej 28 obiektów sakralnych, <https://www.ekai.pl/rosyjskie-wojska-zniszczyly-na-ukrainie-juz-co-najmniej-28-obiektow-sakralnych/> (dostęp: 17.09.2022).

Skowyrza Marian, *Ostoja wiary i tradycji – rzymskokatolicka parafia w Charkowie do 1917 roku*, <https://kuriergalicyjski.com/ostoja-wiary-i-tradycji-rzymskokatolicka-parafia-w-charkowie-do-1917-roku/> (dostęp: 17.09.2022).

KOŚCIÓŁ KATEDRALNY PW. Wniebowzięcia Najświętszej Maryi Panny w Charkowie (1887-1891) w świetle wybranych źródeł archiwalnych

Streszczenie

W centrum współczesnego Charkowa znajduje się jeden z cenniejszych zabytków architektury sakralnej Ukrainy Lewobrzeżnej – kościół katedralny pw. Wniebowzięcia Najświętszej Maryi Panny, wybudowany w stylu neogotyckim w końcu XIX wieku. W artykule ukazano dotychczasowy stan badań nad tym zabytkiem i przedstawiono nowe fakty związane z jego powstaniem. Zaprezentowano też unikatowe źródła rękopiśmienne dotyczące początkowego etapu budowy kościoła, pochodzące z zasobu Archiwum Państwowego Obwodu Charkowskiego. Obrazują one proces legislacyjny związany z uzyskaniem pozwolenia na budowę kościoła rzymskokatolickiego, w tym otrzymanie zgody od arcybiskupa mohylewskiego Aleksandra Kazimierza Gintowt-Dziewiałtowskiego. Zamieszczono również list wspólnoty katolickiej do architekta Bolesława Michałowskiego z prośbą o wykonanie projektu nowego kościoła oraz objęcie nadzorem jego budowy. Warto podkreślić, że kościół powstał ze składek wiernych, a architekt zrzekł się honorarium za swoją pracę, wnosząc tym samym wkład w budowę świątyni.

Kościół stanął w miejscu wcześniejszego, skromnego budynku parafialnego przy ul. Małej Sumskiej, który w latach 80. XIX wieku był w złym stanie technicznym, a dodatkowo był za mały dla rozrastającej się wspólnoty katolickiej. Na czele komitetu budowy świątyni stanął ks. Piotr Kisarzewski, a istotną rolę w powstaniu kościoła odegrał adwokat Aleksander Kwiatkowski, lider charkowskich Polaków.

Opublikowane w artykule źródła archiwalne mogą stać się przyczynkiem do dalszych badań, prowadzonych w ramach różnych dyscyplin naukowych.

Słowa kluczowe: Charków; Lewobrzeżna Ukraina; Archiwum Państwowe Obwodu Charkowskiego; ks. Piotr Kisarzewski; Aleksander Kwiatkowski; katedra w Charkowie